

Egy meghatározó intézmény évtizedei a magyar könyvtárügyben

VARGA Béla

Varga Béla a Veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár igazgatója volt 1961 és 1991 között; Szabó Ervin emlékérmét és Köztársasági Érdemérmét kapott munkásságáért.

Nem szívesen írok visszaemlékezést, pedig a legtöbb ember (így én is) idős korában leginkább a régmúlt idők történéseiről mesél, azért is mert fiatalabb barátai és ismerősei (talán) azt várják, remélik tőle, hogy érdekes, netán tanulságos történeteket hallhatnak. Mindezideig sikerült ellenállnom a saját magam és mások csábításának, hogy megírjam, és meg is jelentessem visszaemlékezéseimet. Mások hasonló publikációit is fenntartásokkal és viszolygással olvasom, mivel a gyakran túlzott szubjektivitás soha nem vonzott. A másik ok: kicsodát érdekelhetnek igazán és őszintén a mai világban az én életem történései? Egy ember voltam azon kevesek közül, akit soha senki nem bántott egy olyan korban, amelyben a háború, a forradalom, a politikai és társadalmi rendszerváltás és azok hordaléka volt a meghatározó, és a bántás és intolerancia sokak számára rövidebb-hosszabb

ideig természetes életmódnak számított. Cselelgyerekként a családban, majd kezdő könyvtárosként Békéscsabán, később három évtizedig igazgatóként a veszprémi könyvtárban elsősorban megértést és támogatást, segítőkészséget és szeretetet kaptam. Törekvéseimet, munkámat elismerték, magasabb pozíció, nagyobb presztízsű lehetőség soha nem csábított. Aktív dolgozóként és ma nyugdíjasként is azt csináltam, amit igazán szerettem. Izgalom és szenzáció tehát sehol. Harmadik ok is van: soha eszembe nem jutott, hogy valaha bárkit érdekelhet az én életem, így életemről és tevékenységemről egyetlen feljegyzést nem készítettem. Az időbeni és más tévedés lehetősége tehát az életkorommal egyenes arányban növekszik. A közelmúltban is barátaim olyan eseményekre hívták fel figyelmemet, amelyeknek valaha ugyan részese voltam, de már régen kiestek emlékezetemből.

Mindezeknek ellenére szívesen vállaltam, hogy a Könyvtártudományi és Módszertani Központ-ra, vagy még inkább annak munkatársaira emlékezsem, másokat emlékeztessenek. (Ha tévedek, elnézést kérek!)

A 20. század második felének, a szocialistának nevezett időszaknak történéseit lehet különböző módon, korabeli egyedi vagy családi történetek és sérelmek, nemzeti vagy ideológiai identitások, napi világnézeti vagy politikai kötődések alapján értékelni. Biztosan némi elfogultság is van bennem, amikor úgy vélem az nem lehet vita tárgya, hogy ezekben az évtizedekben a hazai közművelődésügy legnagyobb sikerű területe a könyvtárak fejlődése, s abban is a közkönyvtári hálózatok megteremtése, az azokban működő intézmények létrehozása, látványosan nagy ívű és páratlanul sikeres működése volt. Ebben a négy-öt évtizedben, tehát történelmileg jelentéktelennek minősíthető hosszúságú időszakban a magyar könyvtárügy minden vonatkozásban (az intézményeknek, azok állományának nagyságát és minőségét, dolgozóiknak számát és felkészültségét, valamint az irántuk megnyilvánuló igények nagyságát és sokszínűségét tekintve) olyan mértékű változást és fejlődést produkált, amilyenre a világ bármely országa nagy megelégedéssel tekinthetne, és minden bizonnyal büszke is volna.

Mindezekhez szükség volt politikai, kormányzati, országos és helyi igazgatási (hatalmi) döntésekre is. De az én gondolkodásomban ez a sikertörténet nem valósulhatott volna meg a Népkönyvtári Központ és annak utódjaként megszervezett Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK), helyesebben az intézményben dolgozó és/vagy ahhoz valamilyen módon, lazább vagy szorosabb szállal kötődő, időt és fáradságot nem ismerő, mindenkor mozgósítható és segíteni kész szakemberek munkája nélkül. Ki tudja ma, hogy Veszprémben Nagy László és Rácz Aranka már 1947-ben konkrét könyvtárhálózati tervet készítettek, amelyben a falusi könyvgyűjtemények a városi könyvtárakhoz kapcsolódva, azokra közvetlenül támaszkodva azonos színvonalú szolgáltatás lehetőségét biztosították

volna. A tanulmányhoz a szakmai alapokat és támogatást *Sebestyén Gézá*tól, az igazgatási tanácsokat *Páldy Róbert*től kapták. Ilyen előzmény is kellett, hogy 1949. április 24-én, az akkor Veszprém megyéhez tartozó Mezőszentgyörgy községben, Eötvös Károly házában nyitották meg az országban az első, a veszprémi körzeti könyvtárhoz tartozó falusi népkönyvtárat.

Én is azoknak egyike voltam, akik leltározták, majd a falvakba szállították a Népkönyvtári Központból ládákban érkező könyvtári kötésű könyvek százait, irányították a pácolt fenyőfa-polcok átvételét és elhelyezését. 1951 augusztusában részt vettem a motorkerékpárvezető-képző tanfolyamon Budán, majd ott voltam akkor is, amikor *Sallai István* a kor politikai követelményeinek hatására reklámplakát készítésére igyekezett megtanítani másokkal együtt engem is, akinek akkor (talán később is!) egy egyenes vonal meghúzása is gondot okozott.

Az 1950-es évek közepére a megyei könyvtárak hálózati központként is megszilárdultak, a járási székhelyek többségében létrejöttek és fontos feladatokat vállaltak a könyvtári alközpontok, amelyek a falvak többségében kisebb-nagyobb közkönyvtári gyűjteményeket biztosítottak. A szervezőmunkát most már nagyobb részben állandónak tekinthető igazi könyvtári feladatok megoldása váltotta fel.

Ezek egyike volt a könyvtári állomány folyamatos és rendszeres fejlesztésének megszervezése, a korszerű feltárás (cédulakatalógusok) központi és helyi feltételeinek biztosítása. A Népkönyvtári Központ, személy szerint pedig Rácz Aranka ösztönzésére állt össze *Kiss Jenő* vezetésével az egyetemi hallgatói csoport, amely 1955 nyarán a Veszprémi Megyei Könyvtárban szakmai gyakorlaton megkezdte az állomány modern katalógusban történő feltárását. Két-három évvel később az első ilyen irányú tanfolyamon Veszprémből *Gróf Ervin* vett részt, majd évtizedekig *Onika Olga* KMK-s és OSZK-s szakmai és baráti kapcsolatai biztosították az állománygyarapítás és a sokirányú feltárás cédula- és nyomtatott katalógusokban történő színvonalas megvalósítását és fenntartását.

Az állománnyal összefüggő feladatokkal egy időben jelentkezett a helyhez vagy tájhoz kötődő irodalom gyűjtése, annak sajátos igényű feltárása. Elkészültek az első sajtóbibliográfiák, amelyeknek folytatására hosszú idő óta senki nem gondol, pedig talán ma, az évtized óta áttekinthetetlennek tűnő periodika-kiadás miatt még nagyobb szükség volna azokra. Egyes vidéki könyvtárakban egyre fontosabb szerepet kapott a helyismereti kutatásoknak, általános és személyi bibliográfiákkal, folyóiratok, később lexikonok szerkesztésével és kiadásával történő segítése. Veszprémben Páldy Róbert már 1957-ben folyóiratot szerkesztett *Veszprémi Szemle* címmel, amelynek megjelentetését a szüklátókörű politika három szám után megakadályozta. Néhány évvel később a helyi és országos lapokban és folyóiratokban megjelent helyismereti írások feltárását is elkezdtük. Az e témakörben vállalt feladatoknak Veszprémben *Harmath István – Katsányi Sándor: Veszprém megye irodalmi hagyományai*, valamint *Tóth Jánosné: Eötvös Károly bibliográfia* című művek megjelentése kiemelkedőnek tekinthető. Számunkra ez ügyekben *Bereczky László* és *Bóday Pál* mellett *Lisztés László* és *Takács Miklós* tanácsai jelentettek sokat.

A hálózatok gyors ütemű fejlesztése és megszilárdítása után egyre fontosabb feladattá vált a könyvtárak dolgozóinak szakmai képzése és a tapasztalatok cseréjének, továbbadásának megszervezése. A KMK Veszprémet is a két-éves középfokú könyvtáros képzés egyik vidéki központjává tette, s e feladat ellátásához több éven át minden támogatást megadott. Könyvtártörténetek, szakmai elemzések és továbbképzések céljára kiadványokat jelentettünk meg, rendszeres összejöveteleket és tanácskozásokat szerveztünk. Az első évkönyvünk 1962-ben jelent meg, más módszertani kiadványsorozatok is napvilágot láttak. Sümegen, Bakonyoszlopon és másutt szervezett szakmai tanácskozásoknak és irodalmi továbbképzéseknek Sallai István mellett rendszeresen előadói voltak: *Szente Ferenc*, *Katsányi Sándor*, *Nagy Attila*, *Kamarás István*, valamint az egyetemi oktatók részéről

Czine Mihály, *Béládi Miklós*, *Pomogáts Béla* irodalomtörténészek és mások.

A hatvanas évektől nem kis feladatként jelent meg számos könyvtár új vagy átalakított épületben történő elhelyezésének gondja. Veszprémben 1965-ben született döntés, hogy a múzeum földszintjén működő megyei könyvtár számára a volt Püspöki Jóságkormányzóság (1965-ben számos más célra használt) épületét kell átalakítani. Nem túlságosan sok hazai tapasztalat állt rendelkezésünkre. Elsősorban Sallai Istvántól, de Sebestyén Gézától és *Szőnyi Lászlótól* is az épület adottságai és a könyvtári feladatrendszer optimális összehangolására ösztönző sok, jól hasznosítható elméleti és konkrét tanácsot kaptunk. A kilencvenes évek második felében már *Urbán László* tanácsait követve készült a könyvtárépület új átalakítása és bővítése. A korábbi évtizedekben számos könyvtárépület alakítottunk ki a megyében (Balatonfüred, Devecser, Tapolca, Várpalota stb.), amelyeknél szintén Urbán László volt az építési és berendezési szakmai keresztapa.

A KMK-hoz fűződő kapcsolatainkban új dimenziót és új szintet jelentettek a bakonyoszlopi olvasótáborok, amelyeknek résztvevői főként szakmunkástanulók voltak. Az 1970-es években Kamarás István munkatársai, barátai és más szakemberek közreműködésével a kis bakonyi falunál lévő KISZ-táborban olyan, általánosnak akkor még igazán nem tekinthető bentlakásos kurzusokat tartottunk, ahol többségében az előadók és a hallgatók együttműködésére, kölcsönös nyitottságára és párbeszédképességére épülő programok voltak napirenden. Újszerűségét talán az is jól mutatja, hogy az olvasótábor történései és tapasztalatai önálló kötetekben is olvashatók.

A Veszprém megyei könyvtárak a Könyvtár tudományi és Módszertani Központ közötti kapcsolatok elmélyítésében nagyon fontos szerepe volt Katsányi Sándornak és a tragikusan korán elhunyt *Ughy Jenőnek*. Ughy, a magyarországi olvasáskutatás megalapozója a pápai könyvtárból került Budapestre. Így számára természetes volt, hogy kutatásainak elsődleges területei a

Pápa környéki falvak, kiemelten Dáka község, legfontosabb segítője pedig a szülőfalujához mindmáig ezer szállal kötődő, dákai származású *Tóth Dezső* volt. Bizonyára az általa megteremtett szoros kapcsolatrendszernek is köszönhető, hogy a magyarországi olvasáskutatást magasabb szintre emelő, számomra emberségben is minta értékű Nagy Attila is igaz barátunk és megbízható segítők volt és maradt. Katsányi Sándor a fővárosba kerülése előtt, 1971 ősziig az Eötvös Károly Megyei Könyvtár igazgató-helyetteseként dolgozott, s soha nem szakadt el tőlünk, volt kollégáitól, a megye és a táj könyvtáraitól.

A két intézmény (a KMK és a veszprémi könyvtár) közötti szálakat erősítette, hogy vezető és meghatározó kollégáinkat: elsősorban *Balogh Ferenc*nét és *Halász Bélát* számos országos jellegű feladatmegoldásba vonták be. Halász Béla az olvasó és a könyvtár közötti kapcsolatok kutatására és elemzésére kapott megbízásokat, Balogné Marikát pedig a gyermekkönyvtári szakma, valamint a gyermekek és az olvasás problematikájával összefüggő kérdések megbízható ismerőjeként foglalkoztatták.

Hosszan lehetne még sorolni azoknak a nevének, akik a 20. század második felében a Könyvtár-tudományi és Módszertani Központ munkatársaként, szakemberként és barátként segítettek minket is, Veszprém megyei könyvtárosokat, hogy szilárd könyvtárhálózatot teremthessünk és működtessünk, a változásokkal lépést tartani tudó, széleskörű és megbízható szolgáltatásokat

nyújtó intézményeket hagyhattunk utódainkra. Gondolok itt (többek között) *Vargha Balázusra*, akitől a gyermekkönyvtári munka alapjainak megteremtésében kaptunk felbecsülhetetlen értékű segítséget. *Csapó Editre* a képzés és továbbképzés elsőszámú patrónusára. A mindig kritikusan és lényeglátóan bölcs tanácsokat megfogalmazó *Papp Istvánra*, a könyvtárszakmai és szerkesztési kérdésekben egyaránt precíz és megalkuvást nem ismerő *Gerő Gyulára*. Gondolok arra is, hogy a magyar könyvtárügyben a könyvtárak és az olvasók közötti kapcsolatok elmélyítésében Nagy Attila mellett mennyire nagy szerepet vállalt *Gereben Ferenc* és mások.

Ma már nem ismerője, csak szemlélője (és egy olvasója) vagyok a magyar könyvtárügynek: néha hallok a feladatokról, gyakrabban a gondokról. Talán ez is okozza, hogy nem látok igazi szolidaritást például a megyében, a korábbi emberi törődés és szakmai ösztönzés folytatása pedig az országos intézményeknél nem igazán tapasztalható. Talán az ismeretek hiánya, vagy a múlt iránti nosztalgia miatt vannak negatív jellegű gondolataim? Bizonyára elfogult vagyok, de úgy emlékezem, hogy a KMK-ban dolgozó szakemberek nemcsak az intézményeket ismerték jól, hanem az azokban dolgozók (gyakran a személyes jellegű) gondjait és problémáit is.

Visszatekintve: a KMK és munkatársai tevékenységére gondolva, részemről csak a köszönetet lehet a helyes és igaz szó!

27. kép

*Gerő Gyula, Nagy Attila, Sente Ferenc
Alsógödön 1984 nyarán.*